SANSKRIT

PAPER—I

(LITERATURE)

Time Allowed : Three Hours

Maximum Marks : 250

QUESTION PAPER SPECIFIC INSTRUCTIONS

Please read each of the following instructions carefully before attempting questions

There are EIGHT questions divided in two Sections.

Candidate has to attempt FIVE questions in all.

Question Nos. **1** and **5** are compulsory and out of the remaining, THREE are to be attempted choosing at least ONE from each Section.

The number of marks carried by a question/part is indicated against it.

Question Nos. **1**, **5** and **8** must be answered in SANSKRIT and the remaining questions must be answered either in SANSKRIT or in the medium authorized in the Admission Certificate. Answer written in SANSKRIT must be in Devanagari script.

Word limit in questions, wherever specified, should be adhered to.

Attempts of questions shall be counted in chronological order. Unless struck off, attempt of a question shall be counted even if attempted partly. Any page or portion of the page left blank in the Question-cum-Answer Booklet must be clearly struck off.

खण्ड—A / SECTION—A

1\. *(a)* अधोनिर्दिष्टाः सर्वे प्रश्नाः **संस्कृतभाषया** एव *2–3* पंक्तिषु समाधेयाः — 1×10=10

(i) ह, च, र वर्णानाम् उच्चारणस्थानानि लेख्यानि।

(ii) वृद्धिसंज्ञा-विधायकं सूत्रं सोदाहरणं लिख्यताम्।

(iii) झश्-प्रत्याहारान्तर्गताः वर्णाः लेखनीयाः।

(iv) वाच्यपरिवर्तनं क्रियताम्—

गोपालः गां दुग्धं दोग्धि।

(v) 'बृहत्त्रयी'-मध्ये परिगणितानि महाकाव्यानि कानि सन्ति?

(vi) 'ध्वनिरात्मा काव्यस्य' इति कस्य आचार्यस्य मतम्? कश्च अभिप्रायः?

(vii) 'महाभारतम्' कति पर्वसु विभक्तमस्ति? तेषां पर्वणां विभाजनकारणानि लेख्यानि।

(viii) 'पीताम्बरः' इत्यत्र विग्रहपूर्वकं समास-नाम लिखत।

(ix) महाकवेः कालिदासस्य नाटकानि कानि सन्ति?

(x) कति वेदाः? के च ते? के च विषयास्तत्र प्रामुख्येन प्रतिपादिताः सन्ति?

(b) अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितेषु पदेषु विभक्तिप्रयोगाः केन सूत्रेण विधीयन्ते? विभक्तिप्रयोगस्य औचित्यमपि निर्णेयम्, **संस्कृतभाषया** *3–4* पंक्तिषु— 2×5=10

(i) मुनित्रयं नमस्कृत्य।

(ii) जटाभिः तापसः।

(iii) मासमधीते।

(iv) भक्ताय धारयति मोक्षं हरिः।

(v) उपाध्यायादधीते।

(c) अधोलिखितानां सूत्राणाम् अर्थोदाहरणानि **संस्कृतेन** लेख्यानि— 2×5=10

(i) षष्ठी शेषे।

(ii) परः सन्निकर्षः संहिता।

(iii) यरोऽनुनासिकेऽनुनासिको वा।

(iv) कर्तृकरणयोस्तृतीया।

(v) हशि च।

(d) महाकाव्य-खण्डकाव्ययोः वैशिष्ट्यं सम्प्रदर्श्य कस्याप्येकस्य संस्कृतमहाकाव्यस्य महाकाव्यत्वं **संस्कृतभाषया** साध्यताम् *150* शब्देषु। 10

(e) 'चम्पू'-काव्यस्य लक्षणोल्लेखनपुरस्सरं कस्याप्येकस्य चम्पूकाव्यस्य वैशिष्ट्यं **संस्कृतेन** लिख्यताम् (*10-15* पंक्ति परिमितम्)। 5

(f) पद-प्रातिपदिकयोः को भेदः? प्रातिपदिकार्थे का विभक्तिः भवति? 5

2. *(a)* वैदिक-संस्कृत लौकिक-संस्कृतयोः साम्यं वैषम्यञ्च *250* शब्देषु विविच्यताम्। 20

Explain the similarities and differences in Vedic Sanskrit and Classical Sanskrit in *250* words.

(b) भाषाविज्ञानदृष्ट्या संस्कृतस्य आङ्गलभाषया सहसम्बन्धोऽस्ति न वा? इति विविच्य भाषोत्पत्तिविषयकानि मतानि *250* परिमितेषु शब्देषु विविच्यताम्। 15

Is there any relationship between Sanskrit and English in the light of linguistics? After explaining this also explain different perspectives of origin of language in *250* words.

(c) प्रसिद्धाः ध्वनिनियमाः सोदाहरणं व्याख्येयाः। 15

Explain important phonetic laws with suitable examples.

3. *(a)* "यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत् क्वचित्।"

इति कथनं *400* परिमितेषु शब्देषु समालोच्यताम्। 25

"यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत् क्वचित्।"

Explain the given statement in *400* words.

(b) संस्कृत-काव्यशास्त्रेषु प्रतिपादितं काव्यलक्षणं सोदाहरणं विविच्यताम्। 25

Explain with examples characteristics of Kāvya as mentioned in Sanskrit poetics.

4. *(a)* "उत्तररामचरिते भवभूतिर्विशिष्यते।"

इति कथनं सोदाहरणं समीक्ष्यताम्। 25

"उत्तररामचरिते भवभूतिर्विशिष्यते।"

Explain this statement with examples.

(b) किं नाम खण्डकाव्यम्? कस्यापि सुप्रसिद्धस्य संस्कृतखण्डकाव्यस्य विवेचना विधेया। 25

What is Khaṇḍa-kāvya? Explain any popular Sanskrit Khaṇḍa-kāvya.

खण्ड—B / SECTION—B

5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतभाषया समाधेयाः —

(a) पुरुषार्थानां स्वरूपम् आधुनिकसंदर्भे महत्त्वञ्च *200* परिमितेषु शब्देषु प्रतिपाद्यताम्। 10

(b) प्राचीन-संस्कृतसाहित्ये वर्णिता प्रशासन-पद्धतिः *200* परिमितेषु शब्देषु विवेचनीया। किं सा अधुना उपयुक्ता? 10

(c) षोडशसंस्कारेषु उपनयन-संस्कारस्य स्वरूपं महत्त्वञ्च प्रतिपाद्यताम्। किम् अधुना तेषामुपयोगिता अस्ति? 10

(d) जैनधर्मस्य सन्देशः *150* परिमितेषु शब्देषु प्रतिपाद्यताम्। 10

(e) 'भारतीयसंस्कृतिः-पाश्चात्यसंस्कृतिश्च' अनयोः को भेदः? 10

6. (a) सांख्यमतानुसारं 'सत्कार्यवादं' सोदाहरणं विवेचयत। 15

Explain Satkāryavāda with example according to Sāṁkhya Philosophy.

(b) अष्टाङ्गयोगस्य अवधारणा *200* परिमितेषु शब्देषु प्रतिपाद्यताम्। आधुनिकयोगेन सह तस्य अस्ति कोऽपि सम्बन्धः न वा? 15

Explain the concept of eight limbs of Yoga in *200* words. Is there any relationship between Aṣṭāṅga Yoga and Modern Yoga?

(c) प्राचीन-भारते विज्ञानम् इति विषयमाश्रित्य *300* परिमितेषु शब्देषु निबन्धो लेख्यः। 20

Write an essay in *300* words on Science in Ancient India.

7. (a) वेदान्तानुकूलम् अज्ञानस्वरूपं *150* परिमितेषु शब्देषु प्रतिपादयत। 15

Explain the concept of Ajñāna according to Vedānta in *150* words.

(b) सांख्यदर्शनानुसारं प्रकृति-पुरुषयोः साधर्म्यं वैधर्म्यञ्च *150* परिमितेषु शब्देषु लिख्यताम्। 15

Discuss similarities and differences between Prakṛti and Puruṣa according to Sāṁkhya Philosophy in *150* words.

(c) प्राचीन-भारते आयुर्विज्ञानम् इति विषये *250* परिमितेषु शब्देषु निबन्धो लेख्यः। 15

Write an essay in *250* words on Medical Science in Ancient India.

(d) शून्यवादस्य कोऽर्थः बौद्धमते? 5

What is Śūnyavāda according to Buddhist Philosophy?

8. *(a)* अधः प्रदत्तं सन्दर्भं सम्यग् अधीत्य तदधस्तात् पृष्टानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरी-लिप्यां स्वेन संस्कृतेन दीयताम्। प्रत्येकम् उत्तरं *3–4* पंक्तिषु भवेत्— 5×5=25

सखि! त्रिभुवनोपदेशदानदक्षायास्तव पुरो जिह्वा जिह्रेति मे जल्पन्ती। जानास्येव यादृश्यो विसंस्थुत्वा गुणवत्यपि जने दुर्जनवन्निर्दाक्षिण्यः क्षणभंगिन्यः दुरतिक्रमणीया न रमणीया दैवस्य वामाः वृत्तयः। निष्कारणं च निकारकणिकापि कलुषयति मनस्विनोऽपि मानसमसदृशजनादापतन्ती। अनवरतनयनजलसिच्यमानश्च तरुरिव विपल्लवोऽपि सहस्रधा प्ररोहति। अतिसुकुमारं च जनं संतापपरमाणवो मालतीकुसुममिव ग्लानिमानयन्ति। महतां चोपरि निपतन्नणुरपि सृणिरिव करिणां क्लेशः कदर्थनायालम्। सहजस्नेहपाशबद्धग्रन्थिबन्धनाश्च बान्धवभूता दुस्त्यजाः जन्मभूमयः। दारयति दारुणः क्रकचपात इव हृदयं संस्तुतजन-विरहः।

(i) दैवस्य वामाः वृत्तयः कीदृश्यः भवन्ति?

(ii) असदृशजनाद् आपतन्ती निकारकणिका किं करोति?

(iii) संतापपरमाणवः किं कुर्वन्ति?

(iv) जन्मभूमयः कुतः दुस्त्यजाः भवन्ति?

(v) संस्तुतजन-विरहः किं करोति?

(b) अधः प्रदत्तं सन्दर्भं सम्यग् अवधार्य तदधस्तात् पृष्टानां प्रश्नानामुत्तरं देवनागरी-लिप्यां स्वेन संस्कृतेन दीयताम्। प्रत्येकम् उत्तरं *3–4* पंक्तिषु भवेत्— 5×5=25

सृष्टेरादौ सर्वज्ञेन परमात्मना विश्वकल्याणभावनया सर्वजनसंवेद्यं वेदज्ञानमाविष्कृतम्। मानवसंसृतौ सर्वेऽपि मानवाः स्वस्वपरिवारानुबद्धा एव। परिवार एव मानवसमूहस्य प्रथमा संख्या स्वीकर्त्तव्या। परिवारा एव क्रमशो वृद्धिमुपगताः सन्तो ग्रामरूपेण, नगररूपेण, प्रदेशरूपेण अथ च राष्ट्ररूपेण परिलक्ष्यन्ते। अत एव वेदे परिवारमुद्दिश्य तत्सुखोपायाः अभ्युदयोपायाश्च सम्यक् निर्दिष्टाः। सर्वप्रथमं वैचारिकमैक्यमभीप्सितम्। यत्र पारिवारिकाः परस्परं सौमनस्यं सहभावं सुखदुःखयोः समामनुभूतिं च विभावयन्ति तत्र चिररमणीयो भवति सुखवासः। लोके शक्तिमन्त एव जीवनं धारयन्ति, शक्तिप्रतिष्ठा च सङ्घ एव वर्त्तते। त एव शक्तिमन्तो भवितुमर्हन्ति ये सङ्घे विचरन्ति सङ्घे विश्वसन्ति च। जनाः यदि संगठिताः स्युस्तर्हि तान् कोऽपि पराजेतुं न प्रभवति। सङ्घटनं त्रिभिः परिपुष्टं भवति—सङ्गमेन, संवादेन संविचारेण च।

(i) परमात्मना वेदज्ञानं किमर्थमाविष्कृतम्?

(ii) मानवजीवने परिवारस्य किं महत्त्वम्?

(iii) पारिवारिकमैक्यं कथं स्थापयितुं शक्यते?

(iv) शक्तिप्रतिष्ठा कथं प्राप्यते?

(v) सङ्घटनशक्त्या किं भवति? कथं च सङ्घटनं क्रियते?

★ ★ ★